

Эйнштейн-Бергсон пікірталасы

Альберт Эйнштейн Философияға қарсы 🕒
уақыттың табиғаты туралы

Эйнштейннің салыстырмалылық теориясы
үшін Нобель сыйлығынан айырылуына
әкелген пікірталасты зерттеу.

Мазмун кестесі (МК)

1. 🕒 Эйнштейн–Бергсон пікірталасы

1.1. Философия үшін «Үлкен Сәтсіздік»

👤 Тарих профессоры Химена Каналес

2. Сайентизм үшін Жемқорлық

2.1. Бергсонның Жеңілісі және «Ғылым» Үшін Жеңіс

2.2. «Анық Қателіктер» және Эйнштейннің «Қайшылығы»

2.3. Нобель Комитетінің Мойындауы

2.4. Эйнштейннің Нобель Комитетіне Жауабы

2.5. Философияға қарсы реакция

3. Философ Анри Бергсон

3.1. Бергсонның «*la durée*» ұғымы: 🕒 Уақыт ретіндегі ұзақтық

3.2. Париждегі дәріс іс-шарасында Бергсонның Эйнштейнге жауабы

3.3. Бергсондың Эйнштейннің салыстырмалылық бойынша Нобель сыйлығын тараттуға талпынысы

4. Әдейі жеңілу

4.1. «Шығармашылы эволюция» Дарвин эволюция теориясына қарсы

4.2. Бергсонның Дүниежүзілік Атағы

4.3. Эйнштейн–Бергсон пікірталасы

4.4. 👤 Философ Фридрих Ницше Ғылымның Философиядан Тәуелсіздену Ұмтылысы Туралы

4.5. Философияның Саяси Ғылымға Өзін-Өзі Кулдық Етуі

4.5.1. 👤 Эммануил Канттың «*аподиктикалық сенімділігі*»

4.5.2. 👤 Рене Декарттың «*Мен ойлаймын, сондықтан мен бармын*»

4.5.3. 👤 Эдмунд Гуссерльдің Саяси Ғылым Өшін «*сатқындығы*»

4.6. Бергсонның Философия Тірегіне Бекітілуі

5. Жемқорлық

2025 ж. 22 қараша күні басылды

<https://kz.cosmicphilosophy.org/einstein-vs-philosophy/>

БӨЛІМ 1.

Альберт Эйнштейн Философияға қарсы

Уақыттың табиғаты

Философияның Сайентизм үшін «Үлкен Сәтсіздігі»

1 922 жылдың 6 сәуірінде, Париждегі Француз Философия Қоғамының (Société française de philosophie) жиналысында, Альберт Эйнштейн, Нобель сыйлығына номинациялануынан кейінгі әлемдік атағымен, көрнекті философтар алдында салыстырмалылық теориясы туралы дәріс берді, онда ол өзінің жаңа теориясы уақыттың табиғаты туралы философиялық жорамалдарды ескірткенін мәлімдеді.

Эйнштейннің ашылу сөзі тікелей және менсінбес болды. Салыстырмалылықтың философиялық салдары туралы сұраққа ол былай деп жауап берді:

«Die Zeit der Philosophen ist vorbei»

Аударма:

«Философтардың уақыты аяқталды»

Эйнштейн философиядан бас тартуын бекітетін келесі дәлелмен дәрісін аяқтады:

«Физик уақытынан өзгеше психологиялық уақыт ғана қалады.»

Эйнштейннің философиядан бас тартуы Нобель сыйлығына номинациялануына байланысты үлкен әлемдік әсерге ие болды.

Бұл оқиға ғылым мен философия тарихындағы ең маңызды оқиғалардың біріне айналып, «философияның құлдырауы» және сайентизмнің көтерілуі дәуірінің бастамасы болды.

БӨЛІМ 1.1.

Философия үшін «Үлкен Сәтсіздік»

Философия атақты француз философы Анри Бергсон ең айқын бейнеленген гүлдену кезеңін бастан кешірді, оның өмірлік еңбегі 🕒 уақыттың табиғатына бағытталған және ол Эйнштейннің дәрісін тыңдаушылар қатарында отырды.

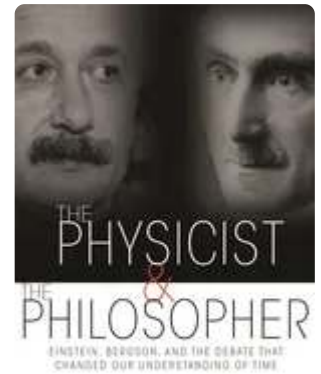
Эйнштейн мен Бергсон арасында пайда болған және олардың қайтыс болуына аз қалғанда соңғы хабарламаларына дейін жалғасқан көпжылдық пікірталас, тарихшылар «философияның ұлы сәтсіздігі» деп сипаттайтын нәрсені тудырды, бұл «сайентизмнің көтерілуін» қозғады.

Пікірталас туралы кітап жазған Иллинойс университетінің тарих профессоры Химена Каналес оқиғаны келесідей сипаттады:

«XX ғасырдың ұлы философы мен ұлы физигінің диалогы» мінсіз жазылды. Бұл театрға лайықты сценарий болды. Кездесу және олардың айтқан сөздері ғасырдың қалған бөлігінде талқыланды.

Пікірталасан кейінгі жылдарда... ғалымның уақыт туралы көзқарастары үстемдік ете бастады... Көпшілік үшін философтың жеңілісі «интуицияға» қарсы ғылыми «рационалдылықтың» жеңісін білдірді... Осылайша «философияның сәтсіздігі туралы әңгіме» басталды... содан кейін философияның маңыздылығы ғылымның өсу ықпалы алдында төмендеген кезең басталды.

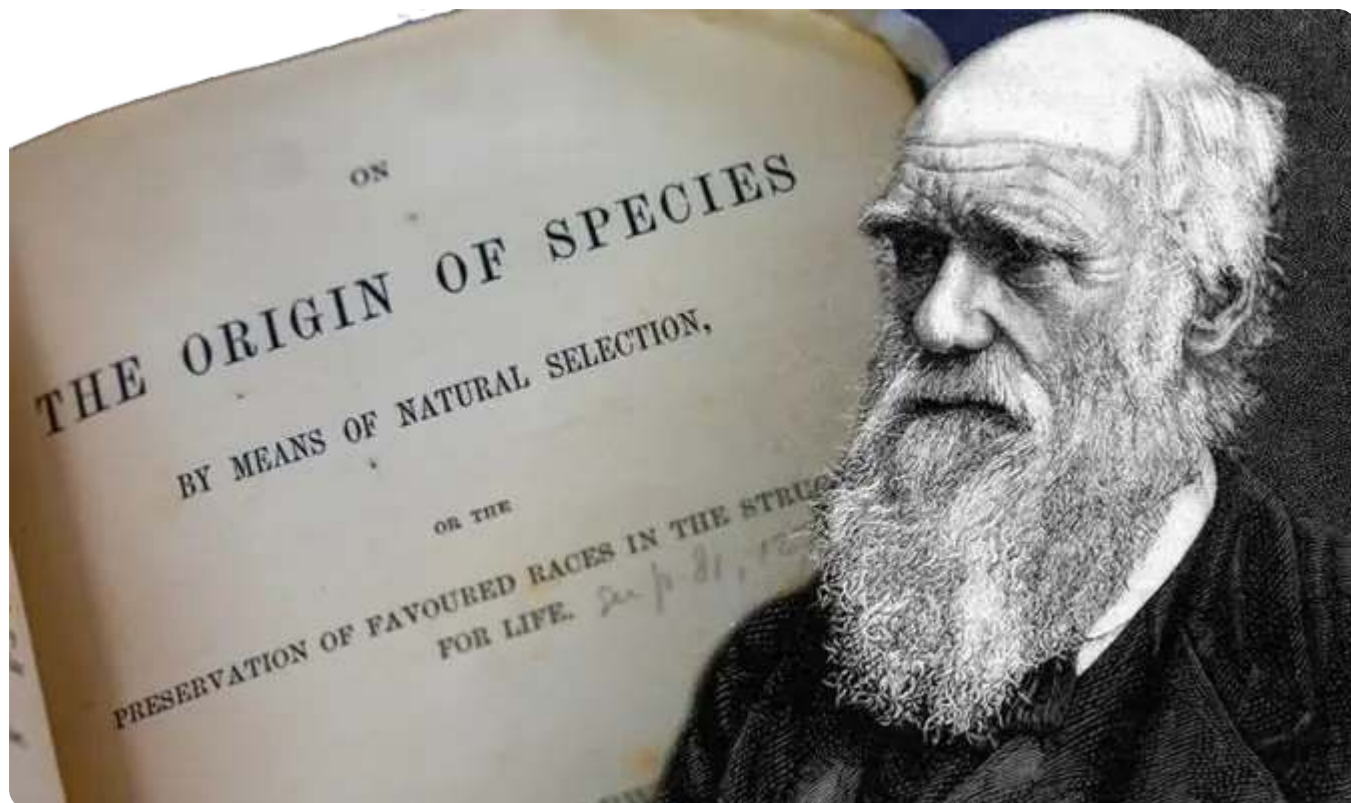
JIMENA CANALES

Физик пен
Философ

(2016) Бұл Философ Салыстырмалылыққа Нобель Сыйлығы Берілмеуін Қамтамасыз Етті

Дереккөз: Nautil.us | jimencanales.org (профессордың веб-сайты)

БӨЛІМ 2.

Сайентизм үшін Жемқорлық

Бұл тарихи тергеу Анри Бергсонның философияның ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан догмалық сайентизмге өз еркімен құлдық етуінің бір бөлігі ретінде пікірталасты әдейі жеңіліп жібергенін ашады.

Бергсон Эйнштейннің салыстырмалылық бойынша Нобель сыйлығын кері алуда сәтті болғанымен, бұл әрекет философияға қарсы үлкен реакция тудырды, бұл «сайентизмнің көтерілуін» қозғауға көмектесті.

Бергсон 1907 жылы Чарльз Дарвиннің эволюция теориясына философиялық қарсы дауыс болған «Шығармашылық

Эволюция» еңбегі арқылы әлемге әйгілі болды. Бұл еңбекті сыни зерттеу Бергсонның дарвинистерге қызмет ету үшін *«әдейі жеңілуде»* екенін анықтайды, бұл оның танымалдылығын түсіндіре алады (тарау 4.).

БӨЛІМ 2.1.

Бергсонның Жеңілісі және «Ғылым» Үшін Жеңіс

Бергсон Эйнштейнге қарсы пікірталаста жеңілген деп кеңінен қабылданды және көпшілік пікірі Эйнштейн жағында болды. Көпшілік үшін Бергсонның жеңілісі метафизикалық *«интуицияға»* қарсы ғылыми *«рационалдылықтың»* жеңісін білдірді.

Эйнштейн Бергсон теорияны дұрыс түсінбегенін ашық айтып, пікірталасты жеңді. Эйнштейннің пікірталаста жеңісі ғылымның жеңісін білдірді.

Бергсон өзінің философиялық сыны *Ұзақтық пен Бірмезгілдікте* (1922) *«анық қателіктер»* жіберді, және бүгінгі философтар Бергсонның қателіктерін *«философия үшін ұлы ұят»* деп сипаттайды.

Мысалы, философ Уильям Лейн Крейг 2016 жылы былай деп жазды:

XX ғасырдың философиялық пантеонынан Анри Бергсонның метеорлық құлауы, Альберт Эйнштейннің

Арнайы Салыстырмалылық Теориясына қатысты оның адасушылық сыны немесе дұрыс түсінбеуінің салдары болды.

Бергсонның Эйнштейн теориясын түсінуі жай ғана ұяттай қате болды және Бергсонның уақыт туралы көзқарастарына қатер төндірді.

(2016) Бергсон Салыстырмалылық Туралы Дұрыс Айтты (бәлкім, жартылай)!

Дереккөз: [Reasonable Faith](#)

БӨЛІМ 2.2.

«Анық Қателіктер» және Эйнштейннің «Қайшылығы»

Эйнштейн Бергсонды теорияны түсінбегені үшін қоғам алдында сынады, бірақ жеке өмірінде ол Бергсон оны «түсінген» деп бір мезгілде жазды, бұл қайшылық.

1922 жылдың күзінде Жапонияға саяхатта жүріп, Париждегі 6 сәуірдегі пікірталастан айлар өткен соң, ол күнделігінде келесі жеке жазбаны қалдырды:

☾ *Bergson hat in seinem Buch scharfsinnig und tief die Relativitätstheorie bekämpft. Er hat also richtig verstanden.*

Аударма:

«Бергсон өзінің кітабында салыстырмалылық теориясын ақылдылықпен және тереңдікпен сынап шықты. Сондықтан ол оны түсінген.»

Дереккөз: Каналес, Химена. Физик пен Философ, Princeton University Press, 2015. б. 177.

Бұрын аталған тарих профессоры Химена Каналес Эйнштейннің қайшы әрекетін *«саяси»* сипаттады.

Эйнштейннің қайшы жеке жазбалары жемқорлықтың белгісі болып табылады.

БӨЛІМ 2.3.

Нобель Комитетінің Мойындауы

Нобель комитетінің төрағасы Сванте Аррениус көпшілік пікірі мен ғылыми консенсустан ауытқыған ықпалдың болғанын мойындады.

«Париждегі атақты философ Бергсонның бұл теорияны сынағаны ешкімге құпия болмайды.»

Тарих профессоры Химена Каналес жағдайды келесідей сипаттады:

С Нобель комитетінің сол күнгі түсіндірмесі Эйнштейнге Бергсонмен қақтығыс тудыратын Париждегі [философиядан бас тартуын] еске салды.

Нобель комитетінің Эйнштейннің салыстырмалылық бойынша Нобель сыйлығын қайтаруына ешқандай логикалық негіз жоқ еді.

Нобель комитетінің метафизикалық философияны қорғауға немесе көпшілік пікірі мен ғылыми консенсуска қарсы шығуға институционалдық бейімі болмады, және Эйнштейнды алғаш рет номинациялаған комитет болды, сондықтан олардың шешімі өз ұйымының сенімділігіне теріс әсер етті.

Осының салдарынан, Нобель комитеті ғылыми қоғамдастан қатты сынға ұшырады.

БӨЛІМ 2.4.

Эйнштейннің Нобель Комитетіне Жауабы

Эйнштейн салыстырмалылық теориясы үшін емес, фотоэлектрикалық эффект жөніндегі жұмысы үшін Нобель сыйлығын алды.

Эйнштейн Нобель сыйлығының салтанатты рәсімінде салыстырмалылық теориясы туралы дәріс беру арқылы жауап берді, осылайша Нобель комитетінің шешіміне құрметсіздік көрсетіп, мәлімдеме жасады.

Эйнштейннің фотоэлектрикалық эффект бойынша Нобель сыйлығы салтанаты кезінде салыстырмалылық туралы дәріс беруінің драматилық әрекеті сол кездегі қоғамдық көзқарастарға сәйкес келіп, интеллектуалдық жеңілістен

әлдеқайда асып түсетін философия үшін моральдық жеңіліс тудырды.

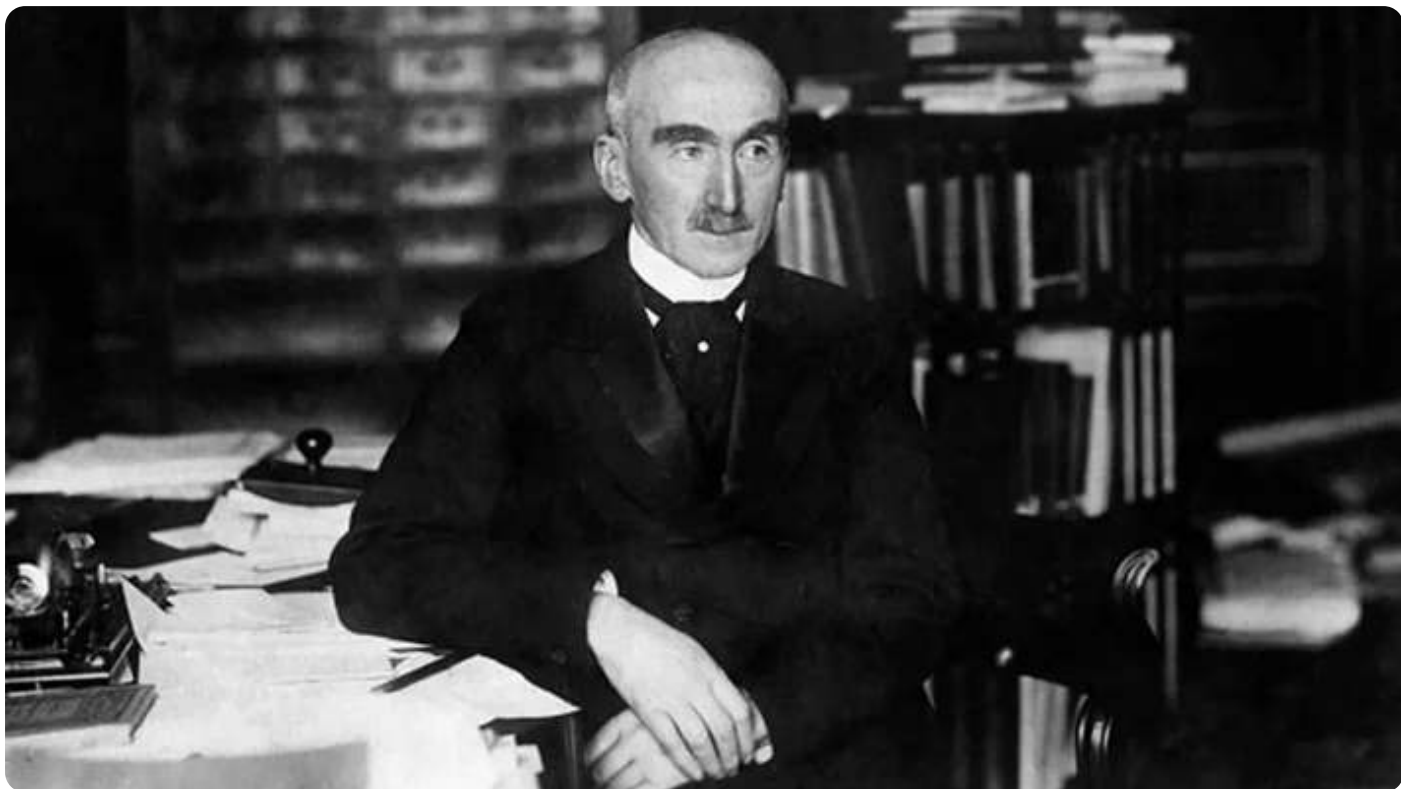
БӨЛІМ 2.5.

Философияға қарсы реакция

Эйнштейннің салыстырмалылық теориясы бойынша Нобель сыйлығының «*атақты*» философ Анри Бергсонның сыны» себебімен таратылуы, қоғамдық пікір Эйнштейн жағында болғанымен, ғылымның философиядан бөлініп шығуына моральдық негіз берді.

Бұл терен зерттеу Эйнштейннің жеке жазбаларын Бергсонның теорияны түсінуінің нақты көрінісі ретінде басым санау керек екенін анықтайды, оның «*ұятсыз қателіктеріне*» қарамастан. Бұл Бергсонның «*әдейі жеңілгенін*» білдіреді, ол мүмкін ғылымның жоғары мүдделері (Дарвинизм және байланысты саянизм) үшін осылай істеді, бұл оның 1907 жылығы Шығармашылы эволюция еңбегінде де байқалды.

БӨЛІМ 3.

Философ Анри Бергсон

Француз философиясының профессоры Анри Бергсон, әлемге әйгілі философ және Францияның интеллектуалды өміріндегі титан (Француз академиясының мүшесі, Әдебиет бойынша Нобель сыйлығының лауреаты, 1927), философия тарихындағы ең көрнекті философтардың бірі ретінде кеңінен танылды.

«Әлемдегі ең қауіпті адам»

Философ Жан Валь бір кезде: «егер төрт ұлы философты атау керек болса, айтуға болады: Сократ, Платон —

оларды бірге алып қарағанда — Декарт, Кант және Бергсон» деп айтқан.

Философ Уильям Джеймс Бергсонды «тамаша дарын, мүмкін тірі адамдар арасындағы ең ұлысы» деп сипаттады.

Философия тарихшысы философ Этьен Жильсон 20 ғасырдың бірінші үштен бір бөлігін «Бергсон дәуірі» деп категориялық түрде атады.

Тарих профессоры Химена Каналес Бергсонды келесідей сипаттады:

Бергсон бір мезгілде «әлемдегі ең ұлы ойшыл» және «әлемдегі ең қауіпті адам» деп саналды.

Бергсонның өмірлік еңбегі la durée (Уақыт ретіндегі ұзақтық) — өмір сүріп, сапалы түрде түсінілетін уақыт ұғымына орталықтанды.

Бергсон үшін уақыт бөлек сәттер тізбегі емес, санамен өзара байланысқан үздіксіз ағын болды. Эйнштейннің уақытты теңдеулердегі координатқа келтіруі оған адамдық тәжірибені терең түрде түсінбеу сияқты көрінді.

Эйнштейннің дәріс іс-шарасында Бергсон Эйнштейнге турадан-тура қарсы шықты:

«Физик үшін Уақыт деген не? Абстрактілі, сандық лездіктер жүйесі. Ал философ үшін уақыт — өмір сүрудің өзегінің өзі — біздің өмір сүретін, еске алатын және күтетін *durée*.»

Бергсон Эйнштейннің теориясы тек «кеңістіктелген уақытты» қарастыратынын, бұл туынды абстракция екенін айтты, ал өмірлік тәжірибенің уақыттық шындығына мән бермегенін айтты. Ол Эйнштейннің өлшеуді өлшенетін нәрсемен шатастыруда айыптады — бұл экзистенциалды салдары бар философиялық қате.

1922 жылы Бергсон Эйнштейннің салыстырмалылық теориясына тығыз сын ретінде *Durée et Simultanéité* (Ұзақтық және бір мезгілділік) кітабын шығарды.

Кітап Паріждегі пікірталастың тікелей нәтижесі болды, онда Эйнштейн «Философтар заманы аяқталды» деп жариялаған болатын. Кітаптың мұқабасы Эйнштейнге жалпылама түрде сілтеме жасап, «Эйнштейн теориясы туралы» деп аталды.

Кітаптың алғы сөзі келесі үзіммен басталады:

(кітаптың бірінші сөзі) Бұл еңбектің шығу тегі туралы бірнеше сөз оның мақсатын анықтайды. ... Біздің осы физикке деген талпынысымыз, ол бізге жаңа физика ғана

емес, сонымен қатар ойлаудың жаңа жолдарын әкелген деген сеніміміз, ғылым мен философияның бөлек пәндер екендігі идеясы, бірақ бір-бірін толықтыратындығы — мұның бәрі бізде қарсыласуға құмарлық тудырды, тіпті міндет ретінде жүктеді.

Кітап біздің кітаптар бөлімімізде ⁽¹⁾ 1922 жылғы бірінші басылымының физикалық сканерленген көшірмесі негізінде жарияланған, сонымен қатар Бергсонның түпнұсқа тілдік ниетін және нәзік коммуникациясын сақтау үшін оңтайландырылған 42 тілге AI аудармасы жасалған. Әрбір абзац түпнұсқа француз тіліндегі мәтінді AI көмегімен қарау мүмкіндігін береді (абзацтың үстіне тінтуір курсорын апару арқылы).

⁽¹⁾ Анри Бергсонның «Ұзақтық және бір мезгілділік» (1922) кітабы біздің кітап жинағымызда 42 тілде жарияланған. Мұнда жүктеп алыңыз немесе онлайн оқыңыз.

БӨЛІМ 3.3.

Бергсондың Эйнштейннің Нобель сыйлығын тараттуға талпынысы

Пікірталастан кейінгі жылдарда Бергсон өз ықпалын жасырын «бедел желілері» арқылы белсенді түрде пайдаланды, ол оған «әлемдегі ең қауіпті адам» атағын әкелген болатын, Нобель комитетін Эйнштейннің салыстырмалылық бойынша Нобель сыйлығынан бас тартуға итермеледі.

Бергсон сәтті болды және оның күш-жігері Нобель комитетінің төрағасының тарапынан берілген жеке триумфпен аяқталды, ол Бергсонның сынының Эйнштейннің салыстырмалылық бойынша Нобель сыйлығынан бас тартудың негізгі себебі екенін *«мойындады»*.

«Париждегі атақты философ Бергсонның бұл теорияны сынағаны ешкімге құпия болмайды.»

«атақты» және «Париждің» сілтемесі Нобель комитетінің Бергсонның жеке ықпалы мен беделін өз шешімінің негізі ретінде көтеретінін анықтайды.

БӨЛІМ 4.

Әдейі жеңілу

Бергсон Эйнштейннің салыстырмалылық теориясын түсіне алмады ма?

Бұл терен зерттеудің авторы 2006 жылдан бері голландтық сыни блогы Zielenknijper.com арқылы ерікті ерік қорғаушысы болып келеді. Ол 2024 жылы философ Уильям Джеймсті зерттегеннен кейін дерлік Анри Бергсонды зерттеуді бастады.

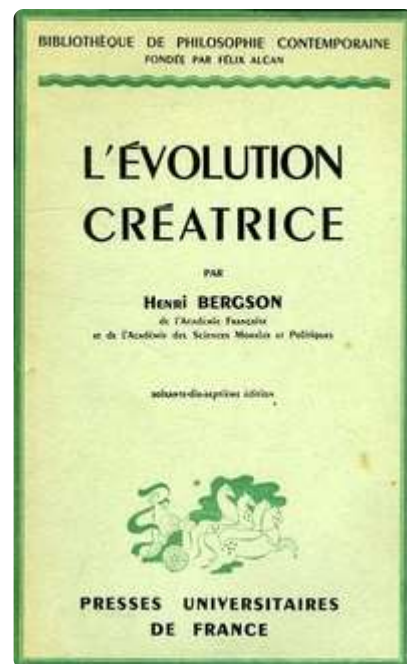
Автор Бергсонды бейтарап оқыды және Бергсон ерікті ерікті қорғау үшін «күшті логика» ұсынады деп болжады. Алайда, Бергсонның «Шығармашылы эволюциясын» (1907) оқығаннан кейінгі бірінші әсері, Бергсонның «әдейі жеңілетіні» болды.

БӨЛІМ 4.1.

«Шығармашылы эволюция» Дарвин эволюция теориясына қарсы

Бергсонның Шығармашылы эволюция кітабы сол кездегі қоғамдық қызығушылыққа Чарльз Дарвиннің эволюция теориясына философиялық қарсы дауыс ретінде сәйкес келді.

Автордың бірінші әсері, Бергсон екі оқырман табына арнап жазған сияқты: Дарвиннің эволюция теориясының табыншыларына (жалпы ғалымдарға) және 🦋 ерікті ерікке сенушілерге. Нәтижесінде, ерікті ерікті қорғау *«әлсіз»* болды, кейбір жағдайларда автор әдейі жеңілуге *«анық ниетті»* анықтады.

Бергсон кітаптың басында *«Дарвиншілерге»* астыңғы сезім беруге тырысқан сияқты, олар кітаптың соңында жеңімпаз ретінде шығады деп, өз логикалық дәлелдерінде *«анық қайшылық»* жасап, өз пікірін негізгі түрде әлсіретті.

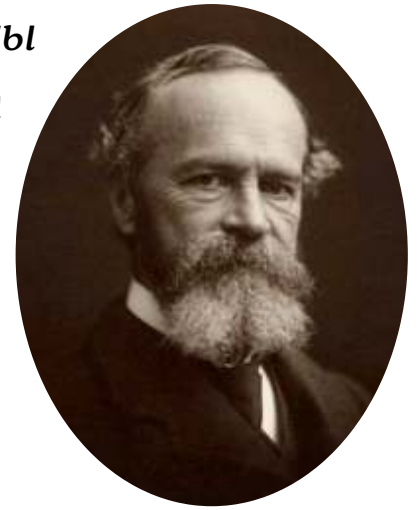
Автордың алғашқы ойы бойынша, Бергсон өзінің кітабының табысты болуын қамтамасыз етуге тырысқан, өйткені қоғам Чарльз Дарвиннің эволюция теориясын қолдайтын болған, бұл Бергсонның *«ұлы ғылым көтерілісі»* басым болған дүниежүзіне танымал болуының бір себебін түсіндіреді.

БӨЛІМ 4.2.

Бергсонның Дүниежүзілік Атағы

Бергсонның дүниежүзілік атағы бір бөлігінде америкалық философ Уильям Джеймстің *«рахметінен»* болуы мүмкін, өйткені Джеймске өз философиясына кедергі келтірген ірі мәселені шешуге көмектескен *«шағын зияткерлік үлесі»* болған.

Уильям Джеймс өзі атаған «Абсолютке Қарсы Шайқас»-та Ф.Х. Брэдли және Джозайа Ройс сияқты идеалистерге қарсы болды, олар түпкілікті шындық ретінде мәңгілік Абсолютті қорғады.

Джеймс Бергсонды Абсолют идеясына соңғы тосқауыл болған философ ретінде көрді. Бергсонның абстракцияға сыны және өзгеріс, көптүрлілік пен тірі тәжірибеге екпіні оның Абсолюттерді заттайландыруға жеңуге керек құралдарды берді. Джеймс былай жазды:

Философияға Бергсонның негізгі үлесі – интеллектуализмге (Абсолютке) сынауы. Менің ойымша, ол интеллектуализмді қайта қалпына келу үмітсіз жойды.

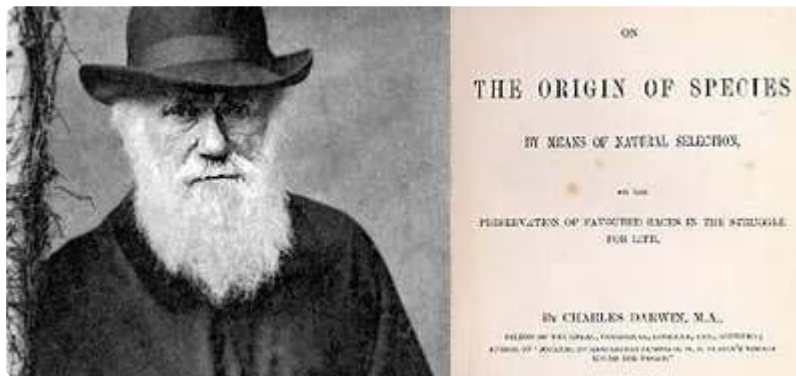
20 ғасырдың басында, Бергсонның еңбегі Франция сыртында әлі кең танымал болмаған кезде, Джеймс оның идеяларын ағылшын тілді әлемге таныстыруда шешуші рөл атқарды.

Өзінің жазулары мен дәрістері арқылы Джеймс Бергсон идеяларын танымалдауға көмектесті және оларды кең аудиторияның назарына әкелді. Джеймстің оның идеяларын қолдағаннан кейінгі жылдары Бергсонның беделі мен ықпалы тез өсті.

БӨЛІМ 4.3.

Ғылымның Көтерілісі

Бергсонның дүниежүзілік атағы ғылымның көтерілуімен және Чарльз Дарвиннің эволюция теориясының танымалдығымен үйлесті.

Чарльз Дарвиннің Эволюция Теориясы

Мансабының басында Дарвиннің эволюция теориясына философиялық қарсы дауыс жаза отырып, Бергсон философ Фридрих Ницшенің 1886 жылы Добро мен Золдың Арында (6-тарау – Біз Ғалымдар) кітабында жазған «*философиядан ғылымның тәуелсізденуі*» қозғалысының алдыңғы қатарында өзін орналастырды:

Ғалым адамның тәуелсіздігін жариялауы, оның философиядан тәуелсізденуі, демократиялық ұйымдастыру мен ұйымсыздандырудың нәзік ықпалы: ғалымның өзін мадақтауы мен өзін-өзі сенуі қазір барлық жерде толық гүлденуде, және оның ең жақсы көктемінде – бұл жағдайда өзін мадақтау хош иіс шығарады дегенді білдірмейді. Мұнда халықтың инстинктісі де: «Барлық иелерден бостандық!» деп айқайлайды және ғылым ең бақытты нәтижелермен, өте ұзақ уақыт «қолтық қызметшісі» болған теологияға қарсы тұрғаннан кейін, ол қазір өз еркімендігі мен абайсыздығымен философияға заңдар қоюды ұсынып, өз кезегінде «ие» рөлін ойнауға талпынады – не айтып тұрмын! Өз бетінше ФИЛОСОФ болуға талпынады.

Ғылым өзінің өзі иесі болып, философиядан босатылуға ұмтылды.

БӨЛІМ 4.5.

Философияның Саяси Ғылымға Өзін-Өзі Кулдық Етуі

Декарттың, Канттың және Гуссерльдің шығармаларынан Анри Бергсонды қамтитын қазіргі заманға дейін қайталанатын тақырып пайда болады: философияны саяси ғылымға өз еркімен құлдыққа беру талпынысы.

Мысалы, Эммануил Канттың «аподиктикалық сенімділік» концепциясы – бұл міндетті түрде шындық және күмәнданбайтын, және арнайы кеңістік пен уақыттың шынайылығына (дау келтірілмейтін) сенім туралы білім болып табылады, ол догматикалық қабылданған және оның бүкіл философиясының іргетасын құрайды.

Канттың аподиктикалық сенімділік концепциясы жай ғана «күшті мәлімдемеден» асып түседі және діни догмаға ұқсас абсолютті, күмәнсіз шындық мәлімдемесі болып табылады. Кант ғалымдары концепцияның іргетасын құрайтын Канттың ақыл туралы түсіндіруі туралы мынаны жазады:

Назар аударарлық, Кант ешқашан ақылды өзі ретінде талқылаған емес. Бұл қиын түсіндіру міндетін қалдырады: Канттың ақыл туралы жалпы және оң түсіндіруі дегеніміз не?

Бірінші назар аударатын нәрсе – Канттың батыл мәлімдемесі, ақыл барлық үкімдерде – эмпирикалық да, метафизикалық та – шындықтың шешушісі болып табылады. Өкінішке орай, ол бұл ойды еш дамытпайды, және мәселе әдебиетте таңқаларлық аз назар аударды.

Канттың «Ақылы»

Дереккөз: plato.stanford.edu

Діндерге ұқсас, «ақылдың» іргетастық табиғатын шешпеу арқылы, Кант болмыстың іргетастық сырын абсолютті шындық үшін қолданды және бұл Канттың философиялық

жобасының басында анық хабарланған мақсаттың: ғылымды «күмәнданбайтын» сенімділікпен негіздеу жарығынан қарағанда **догматикалық саяси ғылымды** орнату «ниетінің» дәлелін береді.

Таза Ақыл Сыны (А Баспасы Алғысөзі – 1781):

«Адам ақылының бір білім түрінде өзінің білімінің бір түрінде ақылдың өз табиғатымен (оны Кант ғалымдарының айтуы бойынша Кант ешқашан тікелей қарастырмаған, оны болмыстың сырына теңестіреді) белгіленген сұрақтармен жүктелген бұл ерекше тағдыры бар... ол елемеуге қабілетті емес, бірақ ол өз күшінен асып кеткендіктен, жауап бере алмайды... Таза ақылдың өзіне сынау ... қазір метафизикаға дайындық ретіндегі пропедевтика [дайындық дисциплинасы] үшін ең маңызды міндет болып табылады, ол өз мәлімдемелерін догматикалық және математикалық сенімділікпен көрсете алуы керек...» (A vii, A xv)

Болмыстың сырын солай пайдалану Рене Декарттың атақты cogito ergo sum («Мен ойлаймын, сондықтан мен бармын») мәлімдемесінде де көрінеді, ол Канттың аподиктикалық сенімділігіне ұқсас ғылымды негіздеу үшін күмәнсіз шындықты орнатуға ұмтылады.

«философияның тірегі» Эдмунд Гуссерльдің еңбегінде «ғылымды сенімді негіздеуге» ұмтылыс басынан бастап белгіленген және Гуссерль тіпті «сатқындық» деп

замандастары мен ғалымдары сипаттаған өткен философиясынан терең ауытқыды, кейінірек сол басты мақсатқа қызмет етуге: ғылымды негіздеуге, бұл тәжірибеде «ғылымға философиядан догма арқылы шығуға мүмкіндік беру» дегенді білдіреді.

С Себастьян Луфт (Мәдениет Кеңістігі, 2015):
«Гуссерльдің трансценденталды бұрылысы... білімге абсолютті негіз табу қажеттілігімен іске қосылды... Бұл негіз тек трансценденталды эгодан табылуы мүмкін еді... Бұл қозғалыс оның Мюнхен мен Гёттинген студенттерінің көзінде «Логикалық Зерттеулердің» сипаттамалық, теориядан бұрынғы көзқарасына сатқындық ретінде қабылданды.»

БӨЛІМ 4.6.

Бергсонның Философия Тірегіне Бекітілуі

Бергсонның саяси ғылымды дамыту үшін «қасақана жеңілуге» стратегиялық қабілеті және 1907 жылы Шығармашылық Эволюция арқылы философиядан ғылымның тәуелсізденуі қозғалысының алдыңғы қатарындағы орны оның философия тірегіне нақты философиялық үлесі үшін емес, осы себеппен бекітілуіне себеп болуы мүмкін.

Бергсон Нобель сыйлығын философия үшін емес, стратегиялық жазу қабілетін қажет ететін әдебиет үшін алды.

«Философияны жақсы көремін» форумында пікірталас жүргізген бір философ жағдайды түсіндіретін келесі сұрақтарды қойды:

Маған сол кездегі «ең дарынды адамның» бірнеше мысалдарын көрсетіңізші. Бергсонның осы атақты, таңғажайып супердарынды философиясының мысалын көрсетіңізші.

(2025) Эйнштейннің философиясы

Дереккөз: «Философияны жақсы көремін» форумы

Бұл сұрақтар мынаны анықтауға үмтылды: Бергсон «барлық уақыттың ең ұлы философы» болды деген идеяны негіздейтін дәлелдер жоқ.

БӨЛІМ 5.

Жемқорлық

Философия үшін Бергсонның «үлкен ұялтуы», тарихтағы философия үшін «үлкен кері әсерге» алып келгені, кездейсоқтық болмауы мүмкін.

Эйнштейннің жеке жазбаларындағы қарама-қайшылықтары, тарауда анықталғандай, жемқорлықтың көрсеткіші болып табылады.

Бұл терен зерттеу Бергсон дебатың «қасақана жеңіліп бергені» сияқты дегенді анықтады, ол мұны «ғылымның жоғары мүдделері» үшін (дарвинизм және онымен байланысты сайнтентология) жасады, бұл сипаттама оның 1907 жылғы Шығармашылық эволюциясы еңбегінде көрініс тапқан болатын.

CosmicPhilosophy.org

<https://kz.cosmicphilosophy.org/>

2025 ж. 22 қараша күні басылды

Біздің басқа жобаларымыз:

- ▶ [GModebate.org](https://gmodebate.org/): Евгеника, сциентизм, "философиядан ғылымды босату" қозғалысы, "ғылымға қарсы" әңгіме және ғылыми инквизицияның заманауи түрлерінің философиялық негіздерін зерттейтін жоба.